

کاهش ۱۶ درصدی صادرات ایران به همسایگان

سهام ایران از واردات هزار میلیارد دلاری همسایه فقط ۲/۳ درصد است که آن هم هر سال کم می شود

مرتضی عبدالحسینی روزنامه نگار

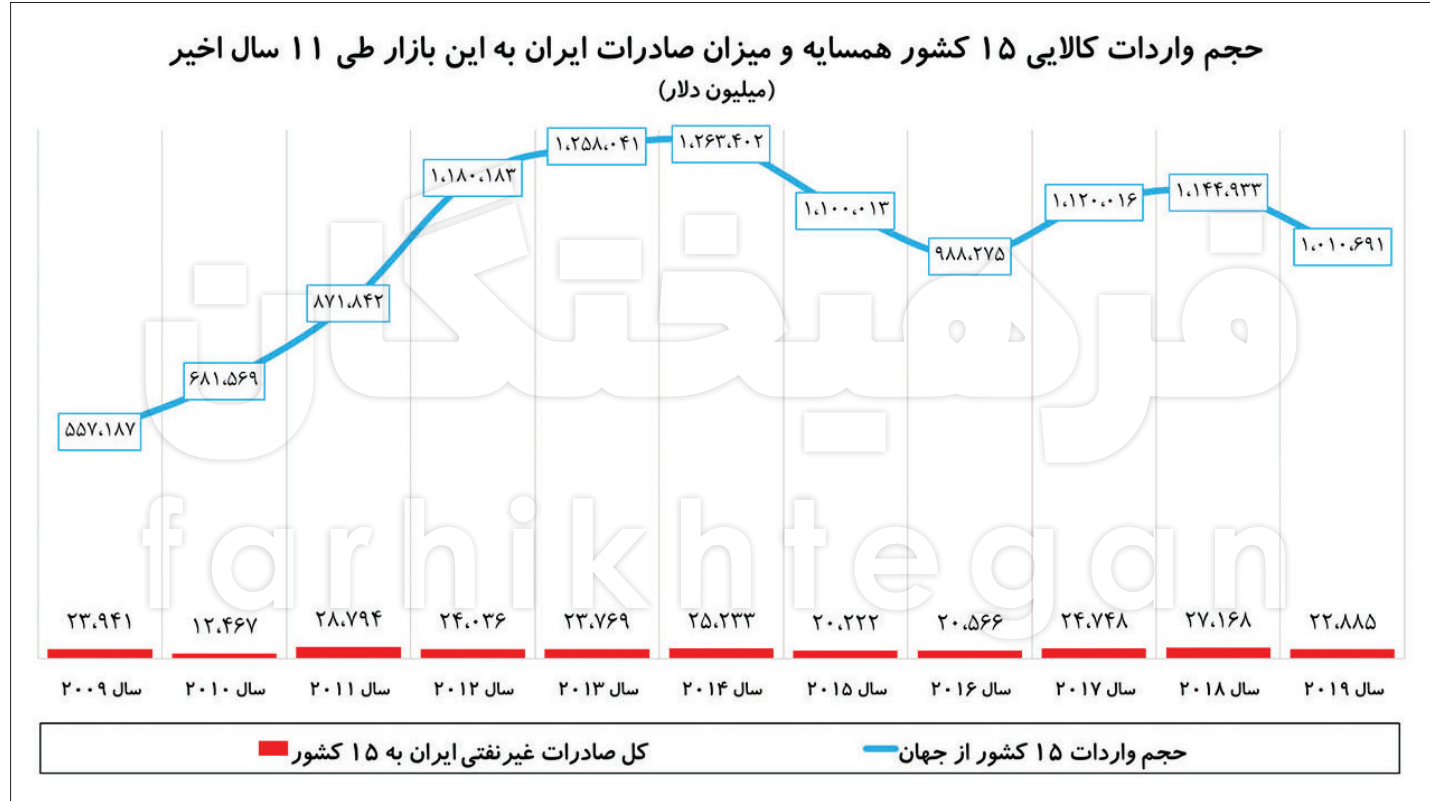
بازار کشورهای همسایه ایران شامل ۱۵ کشور دارای مرز خاکی و دریایی به دلایلی همچون سهولت دسترسی (وجود مرزهای زمینی و دریایی مشترک که باعث کاهش هزینه های حمل و نقل می شود)، موقعیت ممتاز ژئوپلیتیکی ایران، وجود اشتراکات فرهنگی، مذهبی، زبانی و تمدنی، محوریت ترانزیتی ایران و امکان صادرات مجدد کالاهای تولید ملی به بازارهای فرامنطقه ای از طریق کشورهای همسایه (در نتیجه کاهش آثار تحریم ها بر تجارت خارجی)، دارای اهمیت راهبردی است و در هر برنامه ای برای توسعه تجارت خارجی و صادرات کالاهای ایرانی، باید در اولویت قرار گیرند. با این وجود اما طی همه این سال ها، ایران سهم شایسته ای در این بازار که اندازه آن بیش از هزار میلیارد دلار است را به دست نیاورده است؛ به طوری که سهم کشورمان از این بازار ۱۵ کشور همسایه، تنها در حدود ۲/۳ درصد بوده است. بررسی ها نشان می دهد که ایران تنها با دو کشور عراق و افغانستان دارای تراز تجاری بالای یک میلیارد دلار بوده و از آن سو با امارات دارای تراز تجاری منفی ۴ میلیارد دلاری است. به طور کلی آمارها از غفلت کشورمان از ظرفیت های عظیم بازار کشورهای منطقه حکایت می کنند. در این گزارش با مروری بر نقاط مهم تجارت خارجی کشور با ۱۵ همسایه، چالش های این حوزه را بررسی کرده ایم.

تنها ۲/۳ درصد از بازار کشورهای همسایه در اختیار ایران

کشورهای همسایه ایران شامل ۱۵ کشور عراق، ترکیه، امارات، افغانستان، پاکستان، عمان، روسیه، جمهوری آذربایجان، ارمنستان، ترکمنستان، قطر، کویت، قزاقستان، بحرین و عربستان هستند. این کشورها، تولیدکنندگان ایرانی را در معرض بازاری به وسعت چند برابر ایران قرار می دهند. مجموع بازار کشورهای همسایه با احتساب سوریه به حدود ۵۱۳۵ میلیارد دلار می رسد (آمار بانک جهانی). این رقم با اضافه شدن کشورهای هند و نزدیک آن به بندر چابهار می تواند نزدیک به ۸۰۰۰ میلیارد دلار شود. این ۱۵ کشور همچنین حدود ۶۰۰ میلیون جمعیت داشته که در آنها سالانه ۲۰۰ میلیارد تجارت صورت می گیرد. این در حالی است که سهم صادرات ایران به این کشورها در سال ۱۳۹۸ در مجموع ۲۲ میلیارد دلار، ۸۵۵ میلیون دلار بوده است که تنها ۲/۳ درصد از واردات هزار میلیارد دلاری این کشورها در این سال را تشکیل می دهد. در میان این ۱۵ کشور، بیشترین صادرات سال ۹۸ به عراق صورت گرفته است. سال گذشته ۲۶ میلیون تن کالا به ارزش ۹ میلیارد دلار به این کشور همچوار صادر شده که به لحاظ ارزشی رشد ۰/۶ درصدی را نسبت به سال ۹۷ ثبت کرده است. اما واردات از عراق چندان چشمگیر نیست و در مجموع ۱۳۱ میلیون دلار از این کشور به ایران وارد شده که نسبت به سال ۹۷ از نظر ارزشی رشد ۱۲۲ درصدی داشته است. بیشترین مازاد تجاری ایران نیز در تجارت با عراق رقم خورده است. تراز تجاری ایران با این کشور به مثبت هشت میلیارد و ۸۹۰ میلیون دلار می رسد. علاوه بر عراق، ایران با کشورهای افغانستان نیز دارای تراز تجاری مثبت و قابل ملاحظه ای در مقایسه با دیگر کشورهای همسایه است. از سال ۱۳۹۰ به بعد تراز تجاری ایران با افغانستان وارد کانال دو میلیارد دلاری شده و مثبت بودن خود را حفظ کرده اما مسیر نزولی را دنبال کرده است، به طوری که در سال ۹۸ با افت ۵۶۳ میلیون دلار به تراز دو میلیارد و ۳۵۳ میلیون دلار رسیده است. تراز تجاری با کشورهای ترکیه و پاکستان هم حدود یک میلیارد دلار مثبت بوده اما در مورد ترکیه کاهش سه میلیارد دلاری تراز تجاری اتفاق افتاده است. در مورد ترکیه به طور خاص براساس آخرین آمار گمرک ایران، ۸۰ درصد کاهش تجارت در چند ماهه ابتدایی سال ۹۹ در مقایسه با مدت مشابه سال ۹۸ ثبت شده است. تراز تجاری با هفت کشور: بحرین، ارمنستان، ترکمنستان، قطر، آذربایجان، کویت و عمان هم در اعدادی پایین تر از ۱/۵ میلیارد دلار قرار گرفته است.

انار تری ۵ میلیارد دلاری در تجارت با روسیه امارات و قزاقستان

جدای از عربستان که به دلیل اختلافات عمیق سیاسی حدوداً چهار ساله است که شریک تجاری بسیار جزئی کشور هم محسوب نمی شود، تراز تجاری با کشورهای روسیه، امارات متحده عربی و قزاقستان منفی است. آمارها نشان می دهند که در ۱۲ ماهه ۱۳۹۸، ایران ۴۵۸ میلیون دلار صادرات به روسیه داشته و با وارد کردن یک میلیارد و ۱۷۱ میلیون دلار کالا از این کشور، تراز

همین اتفاق صورت گرفته، به طوری که در سال ۹۸ تقریباً ۱۵ برابر آنچه به اروپا صادر شده، از آنها وارد شده است. این در حالی است که نیازهای منطقه ای هنوز هم به طور کامل شناسایی نشده و رفتار صادراتی ایران همان شیوه سنتی فروش مواد اولیه و فروش اقلام نفتی است. این در حالی است که اغلب کشورهای همسایه هر کدام به نوعی خود صادرکننده اقلام نفتی و سایر مسواذ اولیه به بازارهای دنیا هستند و نیازهای وارداتی آنها خدمات فنی و مهندسی، کالاهای واسطه ای و سرمایه ای است. مشکلات حمل و نقل، خدمات بندری، ضعف ساختار لجستیکی و ضعف زیرساخت های تجاری نظیر ریل از جمله مواردی است که در توسعه تجارت با همسایگان مورد توجه قرار نگرفته است. برقراری روابط کارگزارانی بانکی، صدور ضمانتنامه بانکی برای پروژه های خدمات فنی و مهندسی، ایجاد خطوط اعتباری و تسهیل تبادل اسناد و رفع موانع غیرتجاری واردی هستند که می تواند توسعه تجارت با همسایگان را تسهیل کند.

به جای اروپا، بازار همسایگان را در پیام طی یک دهه اخیر توجه کمتری به ظرفیت های کشورهای همسایه شده است. این امر بعد از تشدید تحریم های سال های ۹۰ و ۹۱ به خوبی اهمیت خود را نشان داد. با این حال در سپاراجرام نیز دولت به تصور اینکه تحریم های آمریکا و غربی ها پایان خواهد یافت، توجه ویژه ای به توسعه تجارت با کشورهای همسایه نکرد. از این رو، در حال حاضر سیاست های اقتصادی کشور باید به سمت تنوع بخشی به صادرات، تقویت روابط دوجانبه و چند جانبه با کشورهای همسایه، شکل دهی شبکه جدید ارزی با روسیه به جای سوئیفت و استفاده از اتحادیه اوراسیا برود و از طرف دیگر استفاده از تعرفه های تجاری در روابط با کشورهای همسایه با توجه به جمعیت آنها می تواند زمینه گسترش مبادلات با این کشورها باشد. در صورت تقویت تبادلات تجاری با ۱۵ کشور همسایه از تجارت با اروپا بی نیاز خواهیم شد. کشورهای اروپایی عموماً در شرکت های تجاری خود در نقش صادرکننده خواهند بود. در مورد ایران نیز

تجاری منفی ۷۰۰ میلیون دلاری را تجربه کرده است. در مدت زمان مذکور همچنین ایران چهار میلیارد و ۵۰۰ میلیون دلار کالا به امارات صادر کرده و در مقابل هشت میلیارد و ۷۰۰ میلیون دلار از این کشور وارد کرده است. بنابراین تراز تجاری دو کشور در پایان اسفند سال گذشته، چهار میلیارد و ۱۹۹ میلیون دلار به نفع امارات متحده عربی بوده است. قزاقستان نیز موفق شد در سال گذشته و پس از هفت سال مجدداً تراز تجاری را به نفع خود و با ثبت عدد ۲۱۹ میلیون دلار مثبت کند. به طور کلی در ۱۲ ماهه ۱۳۹۸، بیش از ۵۵ درصد مقدار صادرات کالایی بدون نفت خام ایران به کشورهای همسایه بوده و از طرفی حدود ۲۰ درصد مقدار واردات کشور نیز از این مبادی صورت گرفته است. به طور کلی تراز تجاری کشور تنها با سه کشور روسیه، امارات و قزاقستان به لحاظ ارزشی منفی است اما به لحاظ وزنی به جز چند کشور عراق، افغانستان و... منفی است. این بدین معنی است که ایران صادرکننده کالاهای گران تری به این کشورها بوده و در عوض کالاهای ارزان تری به کشور وارد کرده است.

وضعیت واردات ایران از ۱۵ کشور همسایه در ۱۱ سال اخیر (میلیون دلار)

سال شمسی	ترکیه	امارات	روسیه	پاکستان	عمان	عراق	قزاقستان	کویت	آذربایجان	افغانستان	قطر	ترکمنستان	بحرین	ارمنستان	عربستان	مجموع واردات
۱۳۸۸	۲,۰۵۶	۱۶,۱۲۰	۸۹۷	۳۷۱	۲۳۵	۶۱	۲۲۲	۹۹	۱۷۲	۱۵	۶۹	۴۰۳	۴۸	۳۳	۲۲۸	۲۰,۹۸۱
۱۳۸۹	۲,۶۶۴	۱۶,۶۶۴	۳۳۵	۳۸۱	۷۵	۴۶	۱۲۴	۱۱۵	۱۱۱	۱۲	۱۳	۸۶	۳۱	۴۰	۱۷۱	۲۰,۶۶۸
۱۳۹۰	۳,۰۷۵	۱۷,۴۲۷	۷۷۴	۲۵۶	۷۳	۱۲۱	۱۳۶	۹۲	۳۷	۱۰	۷	۴۸	۱۶	۳۲	۱۳۹	۲۲,۲۴۳
۱۳۹۱	۳,۷۷۰	۱۰,۱۹۵	۱,۶۳۹	۲۸۶	۶۱	۸۳	۱۸۶	۶۴	۴۵	۲	۲	۴۴	۱۴	۳۲	۷۰	۱۶,۵۱۱
۱۳۹۲	۳,۶۴۴	۱۰,۲۷۴	۶۸۸	۳۲۰	۷۵	۶۸	۸۴	۱۲۶	۳۱	۳۲	۱۸	۷۷	۲۱	۲۹	۴۴	۱۵,۵۱۱
۱۳۹۳	۳,۵۲۲	۱۰,۹۷۰	۶۲۰	۲۶۳	۶۷	۶۰	۱۷۶	۶۳	۲۲	۱۳	۱۹	۱۰۱	۲۴	۱۹	۴۵	۱۵,۹۸۴
۱۳۹۴	۲,۷۵۴	۶,۹۷۸	۲۲۸	۲۲۶	۳۳	۷۰	۸۷	۲۹	۲۹	۲۶	۳	۶	۶۸	۱۳	۷۷	۱۰,۶۲۸
۱۳۹۵	۲,۷۷۴	۵,۶۸۹	۱,۵۴۴	۳۶۴	۶۸	۶۴	۱۷۳	۲۴	۴۷	۲۲	۱۱	۳۱	۳	۲۱	۴	۱۰,۵۲۷
۱۳۹۶	۳,۱۸۳	۸,۱۸۰	۷۰۴	۳۹۳	۷۸	۷۷	۶۷	۲۷	۲۷	۲۰	۲۴	۱۳	۵	۲۵	۱	۱۲,۸۲۴
۱۳۹۷	۲,۳۹۳	۸,۹۱۳	۱,۳۴۳	۳۳۰	۲۶۷	۵۹	۸۸	۱۲	۲۰	۱۱	۹	۹	۱	۲۲	۰	۱۲,۴۷۷
۱۳۹۸	۲,۳۱۶	۸,۷۰۰	۱,۱۷۱	۴۱۰	۱۳۱	۱۶۷	۳۰۰	۷	۴۱	۸	۱۲	۷	۲	۸۴	-	۱۲,۳۵۶

وضعیت صادرات ایران به ۱۵ کشور همسایه در ۱۱ سال اخیر (هزار دلار)

سال شمسی	ترکیه	امارات	روسیه	پاکستان	عمان	عراق	قزاقستان	کویت	آذربایجان	افغانستان	قطر	ترکمنستان	بحرین	ارمنستان	عربستان	مجموع صادرات
۱۳۸۸	۵۸۹	۲,۸۷۵	۳۳۳	۴۳۰	۷۷	۴,۱۰۹	۵۷	۱۳۶	۳۷۲	۱,۰۰۲	۶۵	۳۴۶	۲۵	۱۰۳	۱۷۷	۲۳,۹۴۱
۱۳۸۹	۱,۰۵۶	۳,۲۹۷	۳۲۱	۵۵۱	۱۰۷	۴,۵۳۹	۶۵	۹۴	۳۷۵	۱,۳۶۲	۷۳	۴۰۰	۲۸	۱۱۳	۷۶	۱۲,۴۶۷
۱۳۹۰	۱,۴۳۳	۴,۵۱۵	۳۷۱	۶۲۱	۱۰۰	۵,۱۵۰	۸۴	۱۳۶	۴۶۵	۲,۱۷۹	۷۷	۵۲۶	۹	۱۰۷	۱۰۹	۲۸,۷۹۴
۱۳۹۱	۱,۴۷۷	۳,۵۳۲	۴۹۹	۷۳۶	۱۷۷	۶,۲۴۹	۱۳۵	۹۵	۴۹۳	۲,۸۷۹	۸۵	۷۴۹	۳۰	۱۲۲	۱۱۵	۲۴,۰۳۶
۱۳۹۲	۱,۶۴۰	۳,۵۵۹	۳۱۷	۶۴۲	۱۴۶	۵,۹۴۹	۲۱۰	۹۸	۴۵۶	۲,۸۷۴	۹۷	۸۵۹	۱۱	۱۰۶	۹۰	۲۳,۷۶۹
۱۳۹۳	۱,۹۳۰	۳,۷۶۷	۲۸۶	۹۶۱	۳۰۵	۶,۲۲۲	۲۰۵	۱۷۸	۴۲۰	۲,۴۱۷	۸۹	۹۷۳	۱۰	۱۱۹	۱۵۸	۲۵,۲۳۳
۱۳۹۴	۱,۳۱۵	۴,۸۹۴	۱۷۴	۶۳۹	۳۷۶	۶,۲۳۷	۱۳۸	۲۳۸	۲۳۳	۲,۵۸۲	۱۴۷	۷۲۱	۱۰	۱۳۴	۱۳۴	۲۰,۲۲۲
۱۳۹۵	۳,۱۹۵	۷,۳۷۲	۲۱۹	۷۹۵	۵۴۴	۶,۱۱۰	۱۷۳	۱۸۷	۳۵۸	۲,۴۵۶	۱۰۳	۵۴۷	۱۱	۱۷۹	۰/۲۳	۲۰,۵۶۶
۱۳۹۶	۳,۹۹۰	۶,۶۹۶	۲۸۶	۹۳۰	۵۲۱	۶,۴۲۵	۱۶۸	۲۴۸	۳۲۴	۲,۷۹۱	۲۴۸	۴۱۸	۱۲	۲۰۶	۰/۸۱	۲۴,۷۴۸
۱۳۹۷	۶,۹۳۱	۵,۹۸۶	۲۸۱	۱,۲۴۷	۷۲۹	۸,۹۶۱	۱۳۱	۲۵۳	۴۱۱	۲,۹۲۷	۲۲۵	۴۰۰	۱۲	۱۵۹	۰/۱	۲۷,۱۶۸
۱۳۹۸	۳,۲۷۱	۴,۵۰۱	۴۵۸	۱,۱۰۸	۵۲۷	۹,۰۲۱	۸۱	۱۸۶	۴۵۳	۲,۳۶۱	۲۳۴	۳۵۰	۱۰	۳۲۴	۰	۲۲,۸۸۵

وضعیت تراز تجاری ایران با ۱۵ کشور همسایه در ۱۱ سال اخیر (میلیون دلار)

سال	کل واردات از ۱۵ کشور همسایه	کل صادرات غیر نفتی ایران به ۱۵ کشور همسایه	تراز تجاری سالانه (وضعیت تجارت خارجی)	عربستان	ارمنستان	بحرین	ترکمنستان	قطر	افغانستان	آذربایجان	قزاقستان	عمان	عراق	پاکستان	روسیه	امارات	ترکیه	سال شمسی	سهم ایران از بازار منطقه	کل صادرات غیر نفتی ایران جهان (بدون میعانات گازی)
۲۰۰۹	۵۵۷,۱۸۷	۲۳,۹۴۱	-۵۳۳,۲۴۶	۷۰	-۲۳	-۵۷	-۴	۹۸۷	۲۰۰	۳۷	-۱۶۵	۴۰۴۸	-۱۵۸	۵۹	-۵۶۴	-۱۳۲۴۵	-۱۴۱۷	۱۳۸۸	۴/۳	۲۶,۲۸۰
۲۰۱۰	۶۸۱,۵۶۹	۱۲,۴۶۷	-۶۶۹,۱۰۲	۷۳	-۳	۳۱۴	۶۰	۱۳۵۰	۲۶۴	-۲۱	-۵۹	۴۴۹۳	-۱۳۳۶۷	-۴	-۱۳۳۶۷	-۱۴۰۸	۱۳۸۹	۱/۶	۳۲,۶۵۶	
۲۰۱۱	۸۷۱,۴۴۲	۲۸,۷۹۴	-۸۴۲,۶۴۸	۷۵	-۷	۴۷۸	۷۰	۲۱۶۹	۴۲۸	۴۴	-۵۲	۵۰۲۹	-۱۲۹۱۲	-۴۰۳	-۱۲۹۱۲	-۱۶۴۲	۱۳۹۰	۳/۳	۳۳,۸۸۲	
۲۰۱۲	۸۸۱,۱۸۳	۲۴,۰۳۶	-۸۵۷,۱۴۷	۹۰	۱۶	۷۰۵	۶۵	۲۸۷۷	۴۴۸	۳۱	-۵۱	۶۱۶۶	-۱۱۴۰	-۶۶۶۳	-۲۲۹۳	-۲۲۹۳	۱۳۹۱	۲	۳۲,۵۳۴	
۲۰۱۳	۱,۲۵۸,۰۴۱	۲۳,۷۶۹	-۱,۲۳۴,۲۷۲	۷۷	-۱۰	۷۸۲	۷۹	۲۸۴۲	۴۲۵	-۲۸	۱۲۶	۵۸۸۱	۷۱	۳۲۲	-۳۷۱	-۶۷۱۵	-۱۹۸۴	۱۳۹۲	۱/۹	۳۱,۶۵۴
۲۰۱۴	۱,۲۶۳,۴۰۲	۲۵,۲۳۳	-۱,۲۳۸,۱۶۹	۱۰۰	-۱۴	۸۷۲	۷۰	۲۴۰۴	۳۹۸	۱۱۵	۲۹	۶۱۷۲	۲۳۸	۶۷۸	-۳۳۴۴	-۷۲۰۳	-۱۵۹۲	۱۳۹۳	۲	۳۵,۸۲۲
۲۰۱۵	۱,۱۰۰,۰۱۳	۲۰,۲۲۲	-۱,۰۷۹,۷۹۱	۸۹	-۵۸	۷۱۵	۱۴۴	۲۵۵۶	۲۰۱	۲۰۹	۵۱	۶۱۶۷	۳۴۳	۴۱۳	-۵۴	-۲۰۸۴	-۱۴۳۹	۱۳۹۴	۱/۸	۳۷,۷۴۹
۲۰۱۶	۹۸۸,۲۷۵	۲۵,۲۳۳	-۹۶۳,۰۴۲	۱۵۸	۸	۵۱۶	۹۲	۲۴۳۴	۳۱۱	۱۶۳	۰	۶۰۴۶	۴۷۶	۴۳۱	-۱۳۲۵	۱۶۸۳	۴۲۱	۱۳۹۵	۲/۱	۳۶,۶۱۰
۲۰۱۷	۱,۱۲۰,۰۱۶	۲۴,۷۴۸	-۱,۰۹۵,۲۶۸	۱۸۱	۷	۴۰۵	۲۲۴	۲۷۷۱	۲۹۷	۲۲۱	۱۰۱	۶۳۴۸	۴۴۳	۵۳۷	-۴۱۸	-۱۴۸۴	۸۰۷	۱۳۹۶	۲/۲	۳۹,۹۱۹
۲۰۱۸	۱,۱۴۴,۹۳۳	۲۷,۱۶۸	-۱,۱۱۷,۷۶۵	۱۳۷	۱۱	۳۹۱	۲۱۶	۲۹۱۶	۳۹۱	۲۴۱	۴۳	۸۹۰۲	۴۶۲	۹۱۷	-۱۰۶۲	-۲۹۱۷	۴۵۳۸	۱۳۹۷	۲/۴	۳۹,۳۷۵
۲۰۱۹	۱,۰۱۰,۶۹۱	۲۲,۸۸۵	-۹۸۷,۸۰۶	۱۰۹	۸	۳۴۳	۲۲۲	۲۳۵۳	۴۱۲	۱۷۹	-۲۱۹	۸۸۰۰	۳۶۰	۹۱۷	-					